

Ateitininkijos talka kuriant Pasaulio lietuvių bendruomenę

Dr. Ilona STRUMICKIENĖ
Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka
Adolfo Damušio demokratijos studijų centras

Ateitininkų federacija (AF), savo istoriją skaičiuojanti nuo 1910 m., yra katalikiška jaunimo ugdymo organizacija, besivadovaujanti katalikiškumo, tautiškumo, inteligentiškumo, šeimyniškumo bei visuomeniškumo principais ir burianti tiek besimokantį jaunimą, tiek mokslus jau baigusius organizacijos narius (sendraugius). Lietuvių tautos ir valstybės gyvenime ateitininkija atliko svarbų vaidmenį – kovojo už tautos išlikimą, Lietuvos valstybės nepriklausomybę, ženkliai prisidėjo prie Lietuvos kultūros ir intelektinio lauko plėtojimo. Nors savo „aukso amžių“ išgyveno vadinamojoje *Vasario 16-osios Lietuvoje*, svarbų vaidmenį ateitininkija atliko ir lietuvių diasporoje. Vadovaudamiesi visuomeniškumo principu, ateitininkai jungėsi į pačias įvairiausias iniciatyvas, prisidėjo prie daugelio projektų įgyvendinimo. Ne išimtis ir Pasaulio lietuvių bendruomenė. Jei žvelgtume į PLB istoriją, ateitininkus ar šios organizacijos formaciją perėjusius asmenis sutiktume ir PLB ištakose, ir šiandien – tarp PLB ir kraštų bendruomenių vadovų bei veikliųjų narių. Galime sutikti su kunigo, ateitininko Stasio Ylos pastebėjimu, kad daug ateitininkų yra įsijungę į atsakingą darbą lietuvių bendruomenėse – centruose ir apylinkių veikloje[i].

Būtina pabrėžti tai, kad, realizuojant PLB idėją, ateitininkai dirbo ir tebedirba kartu su kitų pasaulėžiūrinių ir nepasaulėžiūrinių organizacijų ar sambūrių atstovais. PLB tapo platforma, dėl bendrų tikslų (Lietuvos valstybingumo atkūrimo

ir lietuviškos tapatybės išlaikymo) suvienijusi skirtingų įsitikinimų asmenis, o jos narių skirtingumas prisidėjo prie požiūrių, veiklos formų įvairovės ir tiek kraštų bendruomenes, tiek PLB vedė į priekį.

Prisimindamas, kad 1910 m. vasario 19 d. Leveno (Leuven) katalikiškajame universitete (Belgijoje) buvo sudaryta pirmoji būsimos ateitininkų sąjungos valdyba, Lietuvos Respublikos Seimas 2020 m. paskelbė Ateitininkų metais. Ši sukaktis yra puiki proga ne tik įvertinti daugiau nei per 100 metų nueitą ateitininkijos kelią, bet ir pasidžiaugti jos pasiekimais. Šiame straipsnyje norima trumpai apžvelgti vieną iš ateitininkų istorijos aspektų – ateitininkų indėlį realizuojant PLB idėją.

Ateitininkijos santykis su PLB, kraštų bendruomenėmis – dvejopas. Galime kalbėti apie ateitininkus kaip AF narius ar ugdytinius, vienokia ar kitokia forma prisidėjusius prie visus pasaulio lietuvius buriančios organizacijos raidos, taip pat galima rekonstruoti ir dviejų organizacijų – AF ir PLB – santykį.

Norint identifikuoti ateitininkus ar šios organizacijos ugdytinius, vienaip ar kitaip prisidėjusius prie PLB, kraštų LB raidos, prireiktų didžiulės studijos, o dviejų organizacijų santykius nustatyti – lengviau. Šiame tekste bus apsiribota tik keleto ateitininkų, ženkliai prisidėjusių prie to, kad pasaulio lietuvių bendruomenė iš idėjos tapo realybe, pristatymu, o taip pat bus atskleistos AF nuostatos PLB, kraštų bendruomenių atžvilgiu. Daugiausia dėmesio bus skiriama XX a. 5 deš. pabaigos – XX a. 7 deš. – laikotarpiui, kai nusistovėjo ateitininkų santykiai su PLB, kraštų bendruomenėmis.

1944 m., prie Lietuvos antrą kartą artėjant sovietinei kariuomenei, dalis Lietuvos gyventojų pasitraukė į Vakarus. Po karo jie buvo apgyvendinti sąjungininkų (amerikiečių, britų ir prancūzų) kontroliuotose išvietintųjų asmenų (ang. – *displaced persons*, DP) stovyklose. Greito sugrįžimo į iš sovietų išlaisvintą Lietuvą viltys pamažu sklaidėsi, pradėta suvokti emigracijos neišvengiamybė. Prieš lietuvių pabėgėlius iškilo keletas galimybių – bandyti visiems iš DP stovyklų persikelti į vieną kurią nors vietovę ar šalį (šios idėjos autorius geografas, ateitininkas Kazys Pakštas) ar, emigravus į skirtingas valstybes, organizuoti po visą pasaulį pasklidusių lietuvių savanorišką savivaldą. Antrajam variantui pritarė dauguma lietuvių pabėgėlių, o taip pat jų likimu besirūpinusios institucijos (Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas, Lietuvos diplomatai). Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas (VLIK) ėmėsi iniciatyvos parengti pasaulio lietuvių

bendruomenės savanoriškos savivaldos organizacinius nuostatus (*Lietuvių chartą)*-, kurie buvo priimti 1949 m. birželio 14 d. Šis dokumentas dažnai siejamas su tuometinio VLIK pirmininko Mykolo Krupavičiaus (vieno iš ateitininkijos kūrėjų) asmeniu, vis dėlto rengiant šio dokumento tekstą svarbesnis buvo kito ateitininko – Vytauto Vaitiekūno (Juozo Katiliaus) vaidmuo[ii]. Jis kartu su Broniumi Bieliuku, Baliu Gaidžiūnu, Viktoru Gailiumi, Petru Karveliu, Domu Krivicku, Silvestru Balčiūnu, Broniumi Nemicku, Vincu Mašalaičiu, Kipru Bieliniu, Mečiu Valiūkėnu dirbo komisijoje, rengusioje *Lietuvių chartą,* buvo šios komisijos referentas[iii].

Vytautas Vaitiekūnas (Juozas Katilius)

Reflektuodamas tuometinio VLIK pirmininko indėlį į PLB istoriją, V. Vaitiekūnas rašė: „Ne Krupavičius kūrė ir redagavo Lietuvių chartą ar lietuvių bendruomenės savanoriškos savivaldos organizacijai nuostatus, bet tik Krupavičiaus kietu pasiryžimu lietuvių bendruomenės savanoriškos savivaldos organizacijai buvo praktiškai nutiesti pamatai ne tik Australijoj, D. Britanijoje, Italijoj, Kanadoj, Kolumbijoj, Prancūzijoj, Švedijoj, Venezueloj, bet ir nepalankiai tokiai

savanoriškos savivaldos organizacijai nusiteikusioj lietuvių išeivijoj Jungtinėse Amerikos Valstybėse.“[iv]

XX a. 6 deš. pradžioje senosios (vadinamosios *grynorių*) emigracinės bangos atstovai JAV nepalankiai žvelgė į lietuvių bendruomenės idėją ir nenorėjo prisidėti prie jos realizavimo. Tokioje situacijoje ateitininkai, palaikę glaudžius ryšius su senaisiais išeiviais, tapo svarbiais tarpininkais, tiesusiais tiltus tarp vadinamųjų *dipukų* ir jų propaguotos pasaulio lietuvių bendruomenės idėjos ir senųjų išeivių, kurie į šią idėją žiūrėjo skeptiškai. Apibūdindamas M. Krupavičiaus taktiką JAV lietuvių atžvilgiu (ypač grynorių emigracinės bangos atstovų, Amerikos lietuvių tarybos (ALT)), V. Vaitiekūnas rašė: „Krupavičius, užuot mėginęs JAV lietuvių „establishmento“ nepalankumą laužte laužti, pasirinko vadinamąją „salami“ taktiką, atseit, JAV Lietuvių bendruomenės organizacijai tenkintis tuo, ką jai sutinka užleisti JAV liet[uvių] „establishmentas“, paliekant pačiam gyvenimui toliau formuoti JAV lietuvių bendruomenės savanoriškos savivaldos org[anizacijos] padėtį ir vaidmenį.“[v] V. Vaitiekūno nuomone, „gyvenimas tokią Krupavičiaus taktiką visiškai pateisino“[vi].

Greta M. Krupavičiaus paminėtinas ir kitas ateitininkas – JAV lietuvių dvasininkas, prelatas Jonas Balkūnas, ženkliai prisidėjęs prie to, kad lietuvių bendruomenės idėja būtų realizuota JAV. Anot, žurnalo *Į laisvę* bendradarbio Jono Butėno, „šalia prel. Mykolo Krupavičiaus kaip Pasaulio lietuvių bendruomenės organizacijos kūrėjo prelatas Jonas Balkūnas stovi kaip Jungtinių Valstybių lietuvių bendruomenės organizacijos kūrėjas. Tuometinio Maspetho lietuvių parapijos klebono visuomeninė pozicija, visuomeninis vaidmuo Amerikos lietuvių gyvenime, jo lietuviškųjų darbų apimtis bei svoris buvo tarsi iškili uola lietuviškuose vandenyse, į kurią anuomet atsitrenkdamos ištikšdavo visos Jungtinių Valstybių lietuvių bendruomenės organizacijos priešininkų intencijos bei pastangos“[vii].

Asmeninis autoritetingų ateitininkų angažavimasis PLB lėmė pozityvų Ateitininkų federacijos (kaip organizacijos) nusiteikimą visus pasaulio lietuvius buriančios organizacijos atžvilgiu, o AF atsakingų institucijų priimti nutarimai paskatino ateitininkus aktyviai įsijungti į PLB kūrimą ir veiklą.

AF ir PLB bei kraštų bendruomenių santykių klausimas buvo svarstytas jau 1950 m. spalio 1 d. Pitsburge vykusiame ateitininkų suvažiavime ir buvo priimta tokio turinio rezoliucija: „Ateitininkų suvažiavimas, laikydamas Pasaulio lietuvių

bendruomenę viena iš priemonių visų lietuvių vieninga valia tautos laisvei atgauti, jos gyvybei, kalbai, tautinėms tradicijoms išlaikyti ir tautinę kultūrą Visagalio valiai bei laisvo žmogaus pašaukimui vykdyti, nutarė jos steigimą JAV remti ir ateitininkus įpareigoti šio darbo aktyviai bei ryžtingai imtis“[viii]. Prie PLB, lietuvių bendruomenių kraštuose klausimo buvo sugrįžta ir 5-ojo AF kongreso (1954) metu. Kongreso dalyviai konstatavo: „**Lietuviams nesavo žemėje graso nutautimo pavojus, jei nebus sutelktos visos mūsų pajėgos tautos gyvybei išlaikyti ir lietuviškajai kultūrai ugdyti. Dėl to ateitininkai:**

a. padeda organizuoti Lietuvių bendruomenę ir ją remia, neatsisako joje priimti vadovaujamųjų pareigų, vykdo jos kultūrinius uždavinius, kuriems atlikti nėra pajėgūs nei atskiri asmenys nei atskiros organizacijos.“[ix]

Ateitininkų santykių su PLB, LB klausimą AF nagrinėjo ir 1958 m. – pirmojo PLB Seimo proga. Tuomet AF Valdyba kreipėsi į AF Tarybą prašydama išaiškinimo, „ar Lietuvių Bendruomenė yra eilinė organizacija, neišsiskirianti iš kitų lietuviškųjų sambūrių, ir tuo atveju ateitininkam lieka laisvė joje reikštis savo nuožiūra; ar Lietuvių Bendruomenė yra bendrinė visiem lietuviam organizacija, dalis tautinės bendruomenės pasaulyje, ir tuo atveju ateitininkai turi pareigos joje būti ir veikti“[x]. Priimant sprendimą šiuo klausimu svarbūs buvo AF narių Stasio Barzduko (tuomet JAV LB Centro valdybos pirmininko) ir prelato J. Balkūno (1951–1953 m. JAV LB laikinojo organizacinio komiteto pirmininko) pasisakymai. Po jų AF Taryba nusprendė: „1. Lietuvių Bendruomenė nėra eilinė organizacija, neišsiskirianti iš kitų, o visus lietuvius pasaulyje apimanti tautinė bendruomenė, kuriai priklauso kiekvienas lietuvis, dėl to, kad yra savo tautos narys; […] 3. Ateitininkų pareiga būti Lietuvių Bendruomenėje ir joje veikti išplaukia iš ateitininkų ideologijoje tautiškumo principo.“[xi]

Tikėtina, kad imperatyvūs AF sprendimai paskatino ateitininkus labiau įsitraukti į PLB, LB kraštuose veiklą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad raginant aktyviai jungtis į PLB, kraštų LB, buvo akcentuojamas tautiškumo aspektas, o įsijungimas į PLB apibūdinimas kaip „pareiga“.

Į PLB, kraštų LB veiklą daugiausia būrėsi ateitininkai sendraugiai, o studentai ir moksleiviai savo kultūrine ir visuomenine veikla atliko dalį LB darbų per ateitininkų organizaciją[xii].

Nors ateitininkų įsitraukimas į PLB neabejotinai vertintinas kaip pozityvus

dalykas, vis dėlto būta ir negatyvių aspektų. Dar DP stovyklose išryškėjusios įtampos tarp ateitininkų sendraugių, priklausiusių skirtingoms politinėms grupėms – krikščionims demokratams ir vadinamiesiems frontininkams, persikėlė ir į PLB. Štai 1958 m. pirmuoju PLB pirmininku tapus krikščionių demokratų partijos atstovui Jonui Matulioniui, JAV LB veikę frontininkai buvo linkę nebendradarbiauti su PLB CV. Čia būtina pabrėžti išmintingą ir politinius interesus peržengiančią tuometinio JAV LB pirmininko (ateitininko ir LFB nario) Stasio Barzduko poziciją. Laiške V. Vaitiekūnui jis rašė: „Dėl santykių su PLB Valdyba. Buvau įtaigojamas laikytis taip, lyg jos „visai nebūtų". Tokio nusiteikimo būtų taip pat ir kai kurie [JAV] LB CV nariai. Vadinasi, tektų ir Bendruomenės gyvenime sudaryti tokią pat padėtį, kokia jau yra sudaryta politiniame mūsų gyvenime: ne tiltus tiesti, bet statyti sienas.

Esu nuomonės, kad tokia linija ir taktika Bendruomenei būtų žalinga. Juk bodimės politinių mūsų srovių tarpusavio santykiais, tad kokia gi prasmė būtų eiti į Bendruomenės gyvenimą su tais pačiais metodais? Štai kodėl esu pasirinkęs bendradarbiavimo kelią ir su Kanados LB, ir su PLB Valdyba. Tokia dabar ir JAV LB Centro Valdybos linija. Mes atsisakome dvigubo žaidimo: oficialiai vienaip, užkulisiuos kitaip. Jei nenorėjome JM [Jono Matulionio] ir kt. PLB Valdyboje, reikėjo nesudaryti sąlygų jiems ten patekti. Jie ten tikrai nebūtų patekę, jei JAV liet[uvių] Bendruomenėje turėtume daugiau reikiamo masto jai dirbančių ir atsidėjusių žmonių. Deja, čia tokie žmonės vis laikosi įsikibę į savo partijas, dėl to turime pakankamai daug erzelio, bet silpną Bendruomenę. Greito pagerėjimo nematau, nes mūsų partininkai užuot ėmęsi kokio naudingo tautinio kultūrinio darbo, ir toliau tebestiprina savo pozicijas."[xiii]

Ateitininkų indėlio į PLB raidos kontekste būtina paminėti ir 1961 m. pasirodžiusią filosofo ateitininko Juozo Girniaus knygą *Tauta ir tautinė ištikimybė*[xiv], kurioje nagrinėtas ne tik klausimas, kodėl būti lietuviu, bet ir – kaip išeivijoje išlaikyti ir auginti lietuvišką identitetą ir kultūrą. Istorikas Linas Venclauskas šią Girniaus knygą net gi pavadino „diasporos vadovėliu"[xv], o S. Barzdukas pabrėžė: „Dr. Girniaus knygos yra reikalingas kiekvienas lietuvis, o ypačiai gi Lietuvių Bendruomenės darbininkas".[xvi]

Tai tik keletas detalių, liudijančių ateitininkų talką kuriant Pasaulio lietuvių bendruomenę. Ateitininkų įsitraukimas į visus pasaulio lietuvius buriančios organizacijos darbą buvo nulemtas ir jų ideologijos principų (tautiškumo ir visuomeniškumo), ir autoritetingų ateitininkų pavyzdžio bei AF sprendimų,

įsijungimą į PLB, kraštų bendruomenių veiklą įvardinusių kaip ateitininko pareigą. Ateitininkai tapo, S. Barzduko žodžiais tariant, vertingais „Lietuvių bendruomenės darbininkais“, prisidėjusiais prie to, kad pasaulio lietuvių bendruomenė iš idėjos virto plačią ir sėkmingą veiklą išvysčiusia organizacija.

---

[i] Stasys Yla, *Ateitininkų vadovas,* Putnam: Immaculata Press, 1960, p. 435.

[ii] Vaclovas Sidzikauskas*, Lietuvos diplomatijos paraštėje*, Vilnius: Vaga, p. 276.

[iii] *Pasaulio lietuvių bendruomenė 1949–2003*, Vilnius: Artlora, 2004, p. 37.

[iv] Vytautas Vaitiekūnas. „Krupavičius – bendruomenininkas“, *Į laisvę*, 1971, Nr. 51 (88), p. 44.

[v] Vytautas Vaitiekūnas. „Krupavičius – bendruomenininkas“, *Į laisvę*, 1971, Nr. 51 (88), p. 47.

[vi] Vytautas Vaitiekūnas. „Krupavičius – bendruomenininkas“, *Į laisvę*, 1971, Nr. 51 (88), p. 47.

[vii] „Prelatas Jonas Balkūnas bendruomenės klausimais“, *Į laisvę*, 1976, Nr. 66 (103), p. 5.

[viii] „1950 10 01 ateitininkų suvažiavimo Pittsburge priimtos rezoliucijos“, *Ateitininkų pėdsakais: Ateitininkų federacija išeivijoje 1945-1970 m.,* Vilnius: Versus Aureus, 2008, p. 230.

[ix] „Kongreso nutarimai“, *Ateitis*, 1954, Nr. 10, p. 228.

[x] „Ateitininkų federacijos tarybos nutarimai“, *Ateitis*, 1959, Nr. 3, p. 69.

[xi] „Ateitininkų federacijos tarybos nutarimai“, *Ateitis*, 1959, Nr. 3, p. 69.

[xii] Stasys Yla, *Ateitininkų vadovas,* Putnam: Immaculata Press, 1960, p. 435.

[xiii] 1959 03 08 S. Barzduko laiškas V. Vaitiekūnui, *Amerikos lietuvių kultūros archyvas,* V. Vaitiekūno archyvas. 27 dėžė, 11 aplankas. LFB III, l. 364.

[xiv] Juozas Girnius, *Tauta ir tautinė ištikimybė*, Chicago: Į laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti, 1961.

[xv] Linas Venclauskas, „ J. Girniaus “Tauta ir tautinė ištikimybė” kaip diasporos vadovėlis“, *Oikos*, 2006, Nr. 1, p. 59.

[xvi] Stasys Barzdukas, „Tikėjimas neviltyje ir ištikimybė pavojuje“, Juozas Girnius, *Tauta ir tautinė ištikimybė*, Chicago: Į laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti, 1961, p. 10.

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos, Adolfo ir Jadvygos Damušių archyvo nuotraukos

pasauliolietuvis.lt

„Pasaulio lietuviai ir Lietuva“

Mielai pasidalysime svetainėje skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.